

BROEKER BIJDRAGEN

UITGAVE VAN DE VERENIGING "OUD BROEK IN WATERLAND"

Verschijnt 2 tot 4 maal per jaar
Wordt aan de leden gratis toegezonden

Nr. 27

(juli 1985)

Gehele of gedeeltelijke overname van
de inhoud slechts na goedkeuring.
Copyright. Redactie-adres:
Roomeinde 13, Broek in Waterland

OVER ZIJLEN EN SCHOEIINGEN EEN SLEUTEL DER HUISNUMMERING

Het oude Broek zou men kunnen karakteriseren als het dorp met de vele zijltjes, te weten de voetbruggetjes over de sloten, die de smalle straten door het dorp kruisten. Deze sloten waren veelal veldsloten uit de omringende weren, die dienden voor afwatering in Dee en Havenrak. De ligging van deze sloten, die bij de middeleeuwse ontginning en verkaveling van Waterland waren gegraven, was dus bepalend voor de plaats van de zijltjes.

Uit de dorpsplattegrond van 1759 1) (zie bijlage I) en een notitieboekje uit 1781 2) weten we dat Broek toen 40 dorpszijltjes telde, te weten op De Erven 5, op het Roomeinde 7, op het Leeteinde 6, aan de Keerngouw 6, aan het Havenrak 5, in de Dorpsstraat 3, op de Laan 2, op de Eilandsweg 2, op het Zuid-einde 1, en op de Molengouw 4 stuks. Verder waren er nog 4 particuliere zijltjes. Hiervan waren er in 1832 nog 30 3) en in 1900 nog maar 13 stuks aanwezig 4). Thans resten er nog 3 vaste bruggetjes: op De Erven, op het Leeteinde en aan het Havenrak; 2 andere werden gedegradeerd tot duikers onder de straat. Het laatste zijltje dat (in 1969) verdween was nr 29, tussen Havenrak 33-35 en 37-39 (zie bijlage III).

Vormgeving

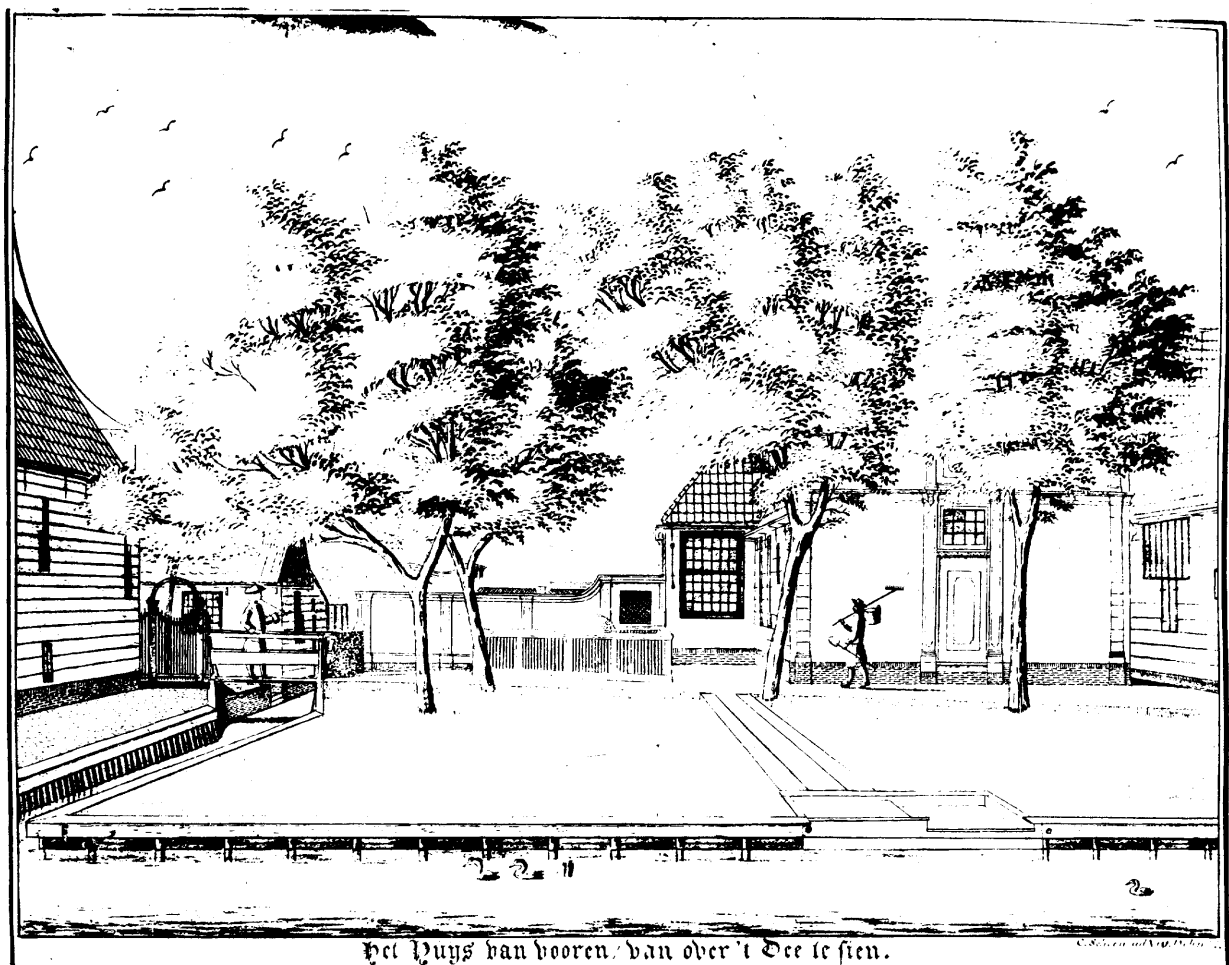
Al in vroege tijden moet Broek zijltjes hebben gehad. Waarschijnlijk waren dat "posten": eenvoudig een paar houten delen over de sloot; ook zal wel eens een "slepertje" (draaibrugje met contra-gewicht) zijn voorgekomen.

Later verschenen de "echte" zijlen. In een keur uit 1651 werd voor het eerst voorgeschreven dat "voortaan alle de sijlen langs het dorp met twee leeningen gemaakt sullen moeten werden ende breet wesen tot discretie (goedvinden) van den Geregten." 5).

Na de aanleg in 1661 van de straten door het dorp verschijnt een jaar later een keur, waarin nader wordt voorgeschreven hoe zo'n zijltje gemaakt dient te zijn: breed 5 (Amsterdamse) voet (1.42 m) 6) van 3 of 4 grenen of eiken delen,

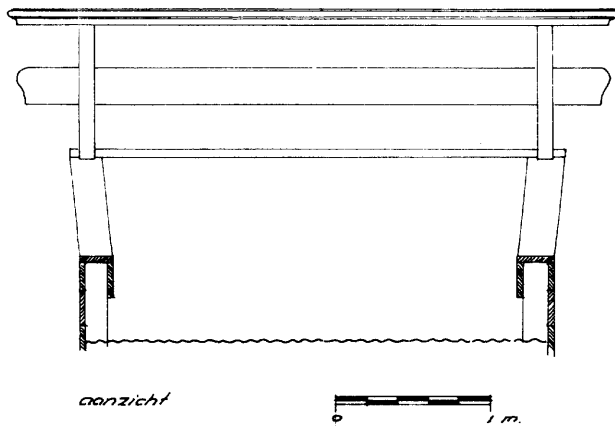
dik 2½ duim (6.5 cm), per 2 delen aan elkaar bevestigd met 3 klampen; leuninggen van 4 duims (10.3 cm) ribben; tussen de leuningpalen onder de leuning een deel, dat 2 voet (57 cm) oversteekt aan iedere zijde van de sloot (zie bijlage II, ad A). In 1667 brengt de vroedschap deze maten iets terug en schrijft 4 voet (1.13 m) breedte voor, de delen 2 duim (5.1 cm) dik en de leuninggen van 3 duims (7.7 cm) ribben (zie bijlage II, ad B).

In de loop van de 18de eeuw kwam er blijkbaar meer behoefte aan zijlen, die men wat gemakkelijker kon openen om pramen met hooi of met beesten te laten passeren. Ten behoeve van de vaarsloten (die, als ze openbaar waren notsloten (van genot) heetten) werden "nieuwe sijlen (...) anders dan de oude sijlen" voorgeschreven. Deze waren voorzien van 3 eiken of grenenhouten leggers van 4 (10.3 cm) en 5 (13 cm) duim, die aan beide zijden 1½ voet (42 cm) oversteken; op deze leggers dwarsdelen van 1½ duim (4 cm) dikte; de leggers liggen op een dwarslegger ("sloving"), die weer op de zijlpalen rust. Om het brugdek gemakkelijker te kunnen lichten werden twee hengsels met twee ringen voorgeschreven. Ten aanzien van de andere onderdelen bleef de oude keur geldig (zie bijlage II, ad C). Hierbij dient te worden aangetekend dat de voorschriften er kennelijk van uitgingen dat de Broeker timmerlui wel wisten wat een zijl was en dus niet alle details vermeld hoefden te worden. De lengte van de zijlen werd uiteraard bepaald door de breedte van de betreffende sloot.

afb. 1.

Een tekening van Cornelis Schoon uit 1755 7) laat zien hoe er een 18de eeuwse zijltje uit zag (afb. 1). Het betreft zijl nr 10 op het Roomeinde; afb. 2 toont er een reconstructietekening van. 8).

afb. 2.

Onderhoud

De eigenaren der huizen waren niet alleen verplicht de sloten tussen hun erven te onderhouden en op breedte en diepte te houden, ook voor de zijlen over deze sloten, inclusief de landhoofden (in Broek steeds handhoofden genoemd) waren zij verantwoordelijk. Op het gemeentehuis lag een lijst van de 40 dorpszijlen, waarop per zijl de huizen waren vermeld, welke eigenaren onderhoudsplichtig waren. Meestal waren dat twee belendende huizen, ieder aan een zijde van de zijl. Maar bij ingewikkelde situaties, zoals bij zijl nr 19 op de Keerngouw over de sloot tussen Gouwsloot en het Dee, en die (nr 20) over de Gouwsloot langs de Keerngouw, waren wel zes huizen betrokken 2) (zie bijlage III).

Inzake het geregeld onderhoud geeft de dorpskeur uit 1814 9) nog aan: "zullen- de de overloop eenmaal des jaars behoorlijk geteerd, en beschulpt, of met hamerslag bestrooit moeten worden, en de stekers en leeningen met witte olij- verf geverwt moeten worden en de zijdplanken met blauwe of groene verf".

Het toezicht op het onderhoud werd uitgeoefend door de vijf officieel aange- stelde rooimeesters, die elk jaar opnieuw werden gekozen.

Na de verbreding der bruggetjes bij de aanleg van de nieuwe rijweg in 1858 werden deze voortaan onderhouden door de gemeente. Dit had tot gevolg dat op aandrang van een aantal huiseigenaren de gemeente in 1860 besloot het onderhoud van alle in de dorpskom gelegen bruggetjes voor haar rekening te nemen.

Gebruik

Open zijlen waren, vooral in het duister, erg gevaarlijk voor de voetgangers. Daarom bepaalde de Broeker Willekeur in 1695: "De zijlen bij nagt van 10 tot na 4 uren 's morgens in de hooijtijd en voort voor- en na sonnenonder- en opgang sal den overloop geheel dicht geleijt moeten worden en bij dagen de overloop ten minste 3 voeten breet moeten sijn op verbeurte van f 2.10).

In 1814 wijst de nieuwe dorpskeur er nog eens op dat "iedere reijse wanneer de

